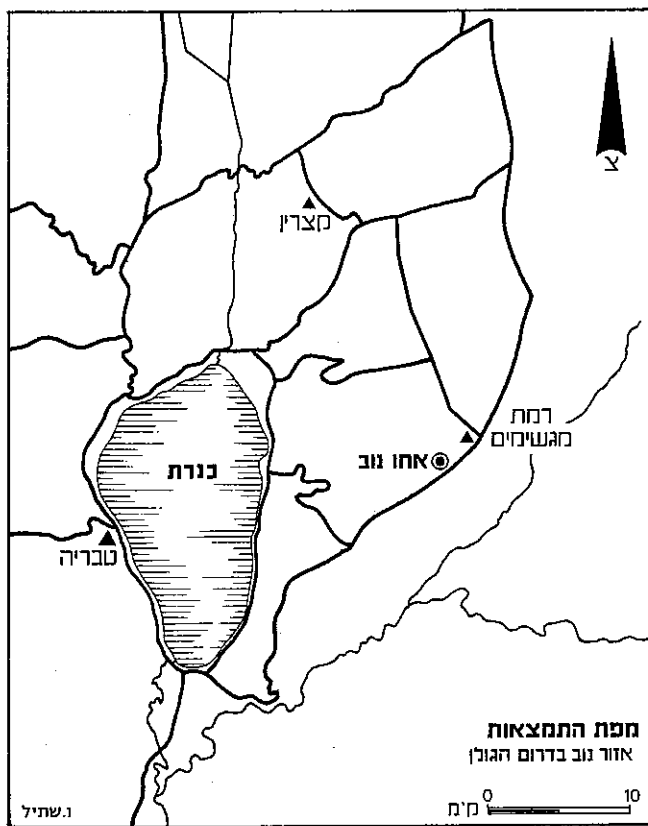

אתרים בוטניים

אחו נוב בדרום הגולן

עופר כהן

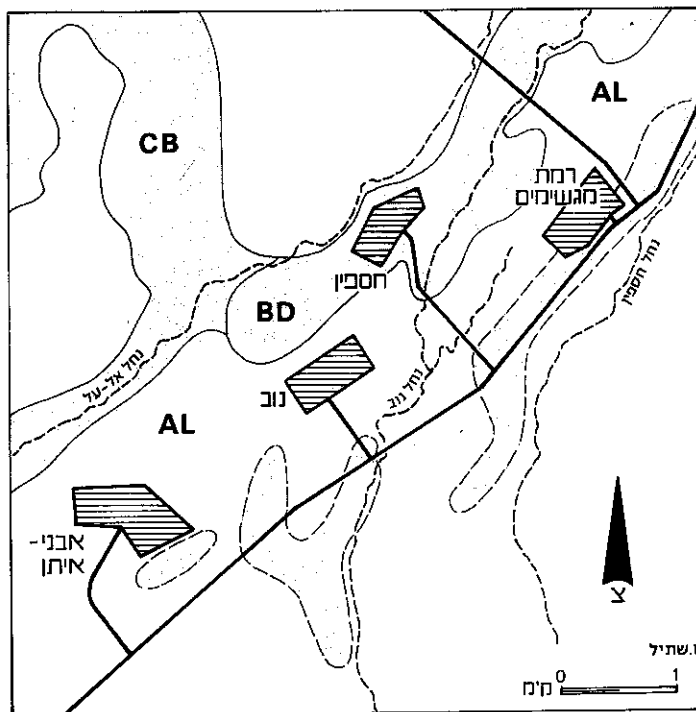
אחו נוב ומקווי המים אשר בסביבתו, הם מהשרידים הבודדים של צומח ביצות בשטחי הקרקעות העמוקות של דרום הגולן. רוב השטחים האלה הם כיום שטחי חקלאות אינטנסיביים. פרסומו הרב של אתר בוטני זה, בא עקב מקבצי ענק של פרחי **אירוס הביצות והנרקיס המצוי** - "מלך הביצה" - אשר בו. צומח זה, האופייני לאזור, דומה במידה רבה לצומח הביצות אשר נכחד מהשרון ועמק יזרעאל ושרד באזור זה עד כה(!) הודות להעדר הפרעות בשטח עד מלחמת ששת הימים (1967). אחו נוב מצוי בדרום הגולן, בין כביש הכניסה למושב נוב לכביש הכניסה למרכז חיספין. באזור זה נערך מעקב צומח בשנים 1984-1986 על-ידי כותב שורות אלו.

גיאולוגיה וגיאומורפולוגיה:

רוב פני השטח בנויים מקרקעות אלוביאליות עמוקות, שביניהן לשונות בזלת מועטות. בסוף הפליוקן ובראשית הפלייסטוקן נתחוללה הפעילות הוולקנית העיקרית שבנתה פני שטח אלו (מור, 1973), זרמי הלבה שפריצו מתוך הסדקים, כיסו שטחים רחבים מאוד. בזלות אלו, המכונות "בזלת כיסוי" (CB), הפכו בתהליך של בליה לקרקעות עמוקות מטיפוס גרומוסול בזלתי חום. הקרקעות הן הדקות גרגר וחרסיתיות. המינרל העיקרי בהן הוא מונטמוריליניט (דן, 1972). רכסי הבזלת הצרים באזורים אלו בנויים מהפרט העליון של בזלות הכיסוי, המכונה בזלת דלווה (Bd). בלייתה של בזלת זו מועטה מאוד, היא מכוסה בקרקעות רדודות ואבניות ולעתים אף מחוסרת קרקע לחלוטין (נצר, 1982).

אחו נוב מצוי באבוס אלוביאלני הנתון בין שתי שלוחות של בזלת דלווה (נצר, 1982, ראה מפה). על השלוחה הדרומית שוכנים תל אבו זיתון ובית-הקברות האזורי, ועל השלוחה הצפונית בנוי הישוב חיספין. (מצפון לשלוחה זו מצוי גוש אלוביאלני נוסף, שבו נקווה נחל אל-על במאגר השקיה גדול - מאגר בני ישראל). באבוס זה מחברים שני ערוציו הראשיים של נחל נוב. הערוץ הראשי פונה דרומה, ובשטח זה מצוי כיום אגם חיתל. לאחר כ-4 ק"מ נופל נחל נוב במפל גבוה בצוק הצפוני של נהר הרוקאד, זורם בקניון קצר ועמוק ונשפך אל הנהר.

תפוצת שאריות קילוחי בזלת דלווה (B_d) בדרום הגולן (כל השטח הלבן - קרקעות אלוביאליות) לפי נצר, 1982.

הידרולוגיה

- נחל נוב אוסף את מימיו ממזרחו של דרום הגולן - אזור ג'ורניא ותל סאקי. אגן ההיקוות שלו קטן מאוד, יחסית לנחלים הנשפכים לכנרת - כ-15 קמ"ר. הזרימה נizונה מגשמי החורף וממעיינות בעלי ספיקה נמוכה המדללים מאוד או מתייבשים בקיץ, ונמשכת 4-5 חודשים בשנה. הערוצים מובילים מים בחורף ובאביב ומתייבשים בקיץ. כמה גורמים יוצרים באזור זה שטחים ביצתיים או מוצפי מים מדי חורף:
- השטח הוא בעל שיפוע מתון מאוד וניקוז בלתי סדיר.
 - הקרקע החרסיתית מכילה מונטמוריליניט. מינרל זה תופח ויוצר קרקע אטומה בעלת ניקוז גרוע.
 - המשקעים מרובים יחסית - 550 מ"מ בממוצע לשנה.
 - זרימה עילית רבה מגיעה לאזור זה עקב מפגש ערוציו של נחל נוב.
 - מבנה האפיק של ערוצי נחל נוב רדוד מאוד באזור זה, עובדה הגורמת להצפה בעת שטפונות.

יש להבדיל תופעה זו מתופעת הכתמים הביצתיים הנפוצה במערכת נחלי מרכז הגולן שם נובעת התופעה ממצואות אופק מי תהום הקרוב מאוד לפני השטח. והכתמים הביצתיים נוצרים עקב עליית מפלס מי התהום והצפת השקעים. בניגוד למה שקיים בביצות דרום הגולן, מספק אופק מי תהום זה הרטבה קבועה לתת-הקרקע ולרוב קיים עליו צומח הידרופילי, גם לאחר התייבשות האופק העליון (הילמן 1980).

צורת הופעת המים על פני הקרקע באחו נוב, תלויה במיקרו-ניקוז של האזור, כך נוצר מגוון של בתי-גידול לחים: משטחי מים עומדים שעומקם כמה סנטימטרים; גומות קטנות של מים וסביבן קטעים יבשים; שלוליות עונתיות רדודות שעומקן 20-30 ס"מ, ושתי בריכות עמוקות שעומקן 1-2 מ', המלאות מים - לעתים כל השנה.

כמות המים המצויה על פני הקרקע תלויה בחלוקת הגשמים העונתית. בתחילת החורף יתייבש לעתים כל השטח שהיה מוצף קודם לכן, וזאת עקב הפסקה גדולה בגשם כך קרה בשנת (1985). רוב השנים עומדים בשטח מים במשך חודשי החורף (ינואר-אמצע מארס) כשעומקם וכמותם משתנים לפי משטר המשקעים. תופעה זו, של שטחים ביצתיים ומוצפי מים, אופיינית במידה מועטה יותר לכתמים רבים בגוש הקרקעות האלוכליות של דרום הגולן.

צומח דרום הגולן

צומח הקלימקס המשוער של מישורי דרום הגולן הוא יער פתוח של אלון תבור עם ערבות עשבוניות של דגניים והמיקרופטופיטים (דנין, 1968). שרידים מועטים של עצים אלה באזור המישורי - גבעת בני יהודה, כביש נטור - ושרידים רבים המצויים בעמקי הנחלים מאששים השערה זו.

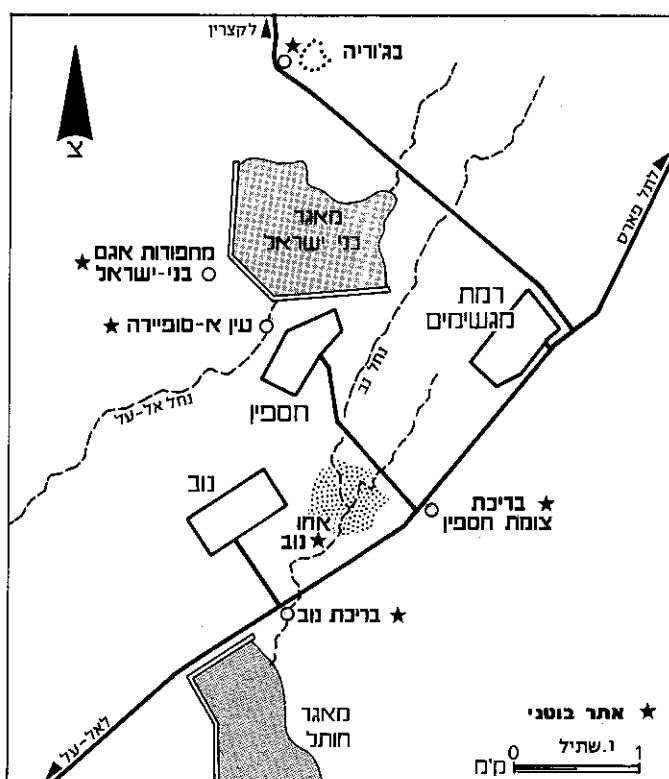
בעקבות פעילות אדם אינטנסיבית, ביחוד באזורים אלו, בעלי הפוטנציאל החקלאי הגבוה

מאוד (קרקעות עמוקות ולא אבניות) הוכחד צומח זה. מינים רבים, המצויים באזור הקרקעות העמוקות, מלמדים על השפעת האדם ותרבותו. באזור אחר נוב נראו שברק קוצני וחוח עקוד בשטחי עיבוד עתיקים, המגודלים בדרך-כלל בטרסות, ואילו שומר פשוט, ינבוט השדה, שיזף השיח ושרעול שעיר נמצאו בעיקר בשדות, קייצנית צפופת עלים, קיפודן מצוי, עירית גדולה וכלך מצוי, שולטים בשטחים הנתונים כיום, וכנראה גם בעבר, תחת לחץ רעיה כבד. לעומת כל אלה, צומח המים באזור כמעט שאינו פגוע. מינים רבים, שנכחדו מאזורי הארץ המצויים ממערב לירדן וביחוד ממישור החוף, נפוצים פה בכמויות מרובות, כמגוון כתי-הגידול הלחים של דרום הגולן.

מגוון כתי-הגידול של אחר נוב

שלושה טיפוסים של כתי-גידול מופיעים באחר נוב (לפי הילמן 1980, עמ' 26-28).

1. כתי-גידול הקשורים. למים כל השנה - כתי-גידול כאלה מופיעים באחר נוב בערוצים, בגדותיהם ובבריכות עמוקות קבועות. בכתי-גידול ממין זה מופיעים ההידרופיטים האמיתיים כגון, עדשת המים הגבנת וברוניקת המים. לצמחים אלו צורת חיים יחודית לצמחי מים, והם אינם יכולים ללבלב ללא נוכחות מים או לחות מרובה. באחר נוב מצטמצמים כתי-גידול אלה לקראת סוף הקיץ, בשנים שחונות הם מתייבשים כליל. הערוץ הדרומי של נחל נוב, והבריכה הגדולה המצויה בקרבתו, מקבלים תוספת מים ממפעל טיהור השפכים של מושב רמת מגשימים. עובדה זו מאריכה את חיו של צומח זה לעתים עד החורף.
 2. כתי-גידול לחים עונתיים - כתי-גידול ממין זה מופיע באחר נוב בצורת אזורים בלתיים ואזורים מוצפים לפרקים. הצומח האופייני לכתי-גידול כגון זה הוא תצורה של אחר. בכתי-גידול כזה מופיעים ההיגרופיטים, כדוגמת אירוס הביצות ובן אפר מצוי. לצמחים אלה זיקה ברורה למים אך צורת חיהם זהה לצורת חיו של צמח יבשתי. עם התייבשות כתי-גידול זה, מתייבשים גם החלקים העל-אדמתיים של צמחים אלו.
 3. אדמות לא מוצפות - שטחים מעטים בשולי אחר נוב, ובעיקר ברכס הכזלת שמצפון, אינם מוצפים מים כלל ושולטת בהם חברת העשבונים הרגילה של שדות דרום הגולן. בשטחים אלה אפשר למצוא מינים שאינם מופיעים כלל באזורים לחים, כדוגמת דורא רפואי, חוטמית זיפנית, רקפת מצויה.
- רוב הצמחים המיוחדים את אחר נוב כאתר בוטני, מצויים בכתי-הגידול הלחים העונתיים. הצמיחה והפריחה באזורים אלה מקבילה לדגם העונתי הרגיל בארץ. עובדת זיקתם של כתי-הגידול למים, יוצרת באזור זה צומח אחר אופייני. בכתי-הגידול של אדמות מוצפות בשטח זה גדלים כמה מינים מיוחדים, אך תופעה זו אופיינית לרוב מקווי המים של חבל ארץ זה (ראה מפת האתרים הבוטניים).

מפת האתרים הבוטניים באזור נוב.

מעגל פריחה שנתי של המינים המליחיים את אחו נוב

ספטמבר

בסוף הקיץ חרב כל שטח האחו. עקב תכונתה של הקרקע החרסית, העשירה במונטמורילוניט, להתבקע כאשר היא מתייבשת, נוטים פני השטח להיסדק. בקטעי ערוצים שבהם נותרו מים, פורחת **ברוניקת המים** בתוך דשא של **גרגיר הנחלים**. תחת הגשרון של הערוץ הדרומי ובבריכה הגדולה שמצפון, מכוסה שטח פני המים כולו (!) במרבד לרוק של עדשת מים גבנת וכדורית המים, הכדורית מכסה יותר מ-70% משטח הבריכה. כל יתר צמחי המים מלוחכים עד בסיסם, כתוצאה מרעיה אינטנסיבית באחו בחדשי הקיץ (בלבד). הבקר מכלה גם את השרידים היבשים של הצמחים להוציא **החוח העקור**, רוחות הסתיו מסיימות את מלאכת חשיפת השטח, ואזור האחו הופך למשטח קרח לחלוטין.

אוקטובר - נובמבר

במשטח זה פורחים בבחודשים אוקטובר-נובמבר **ריכוזי ענק של סתונית ירושלים** (בעיקר בצדי הכביש) וכמויות גדולות של **פרחי חלמונית זעירה** ובן חצב **סתוני**, הגדלים בתפרות נקודתית. לעומת הסתוניות, הפורחות כחודשים, פורחת החלמונית כשבועיים בלבד, בסוף נובמבר.

במקביל לנביטה וללבלוב שושנות העלים של הגיאופיטים וההמיקרופיטופיטים, פורחים כאן כרכום גיאורדו וסתונית היורה. כבריכות ובמקווי המים חלה הצטמצמות של עדשות המים וכדרוריות המים עד להיעלמן המוחלט מפאת הקור או השטפונות הסוחפים אותן.

דצמבר - ינואר

בהתאם לעתוי גשמי תחילת החורף, הופך כל השטח לאזור ביצתי מוצף בסוף דצמבר עד אמצע ינואר. חודשים אלה הם בעלי הטמפרטורות הנמוכות ביותר בשנה בדרום הגולן (גת, פרסטר, 1975). בעונה זו מתייחד אזור האחו במקבץ נרקיסים ענק - אולי הגדול בארץ. בהערכה כמותית (1984) הוערך מספר עמודי הפריחה בשלושה מיליון! הנרקיס המצוי גדל בשטחים מוצפים וביצתיים בלבד (בית-גידול 2, לעיל). במקביל פורחת העירית הגדולה באזורים היבשניים יותר (בית-גידול 3, לעיל). פריחת הנרקיסים חלה מתחילת ינואר עד אמצע פברואר ושלא מתרחש באמצע תקופה זו. כחמישה מינים בלבד עומדים בפריחה באחו בעונה זו. המין הבולט הוא קרנונית לקויה - מין נדיר של אזור הצפון, המצוי כאן באזורים מוצפי המים. בתקופה זו אין כמעט צמיחה באחו מפאת הקור. גובה העלווה בשטח, כ-5 ס"מ בלבד.

פברואר - מרץ

באמצע פברואר עם תחילת ההתחממות גדלים הצמחים באחו עד לגובה של 20 ס"מ. באחו פורחים אז כריך מחולק וזנב-שועל ארוך, בתוך כרי העשב פורחת רומוליא הסגלולית. רומוליא זו היתה ידועה במשך שנים רבות "כרומוליא נוב", שזהותה לא ברורה לחלוטין. הפרטים הגדלים כאן הם בעלי גודל ענק ובלתי מצוי (עד 40 ס"מ גובה) ולעומת צבעי הסגול-חיוור, האופייניים למין זה של רומוליא בדרך-כלל, צבע העטיף פה לבן בלבד ואין בהם זכר לסגול. מכיוון שכל יתר הפרטים מתאימים לרומוליא סגלולית, הוגדרה צורה זו, בסופו של דבר (ע"י פרופ' פיינברון) כצורה בלתי סגלולית של רומוליא סגלולית. הנרקיס המצוי נושא בעונה זו פירות ירוקים. בתקופה זו מחליף אותו, באותם שטחים מוצפים, אירוס הביצות. שיא פריחתו של האירוס חל בתחילת מרץ, ומעט אחריו מופיע שיא הפריחה של העיריוני הצהוב. שני מינים אלה גדלים במקבצים רבי פרחים, היוצרים כרי שלטון מלאים ללא מינים נוספים. לעיריוני צהוב נטיה לאזורים יותר עמוקים ולא אבניים, הניכרים בריכוזי שלדי חוח עקור (שטחי עיבוד עתיקים?). לעומת תפוצתו של העיריוני הצהוב באזורים רבים בארץ, מצומצמת תפוצתו של אירוס הביצות לשטחים הסמוכים בלבד - רמת מגשימים, נוב. באזור זה מצוי ריכוז של אירוס הביצות, שהוא כמעט היחיד אשר שרד בארץ (ראה מאמר נפרד על אירוס הביצות).

מספר המינים הפורחים עולה בהדרגה, מ-20 בתחילת מרץ לכ-45 בסופו. בשדות הסמוכים ובמשטחים יובשניים באחו, פורחים מינים חורפים נפוצים: משטחים של ברניקה סורית ומיני נוריות רבים: נורית אטיה, נורית הלב, נורית המלל, נורית השדה, נורית ירושלים ובברירות נורית המים ונורית כדורית, כן פורחים כאן חנינית חד-שנתית,

מרגנית השדה, גרניון עגול, גרניון רך, מקור-חסידה גזור, כלנית מצויה, צהרון מצוי, כתמה עבת-שורשים, חפניים מצויים וזמזומית מצויה. יצוין מופע של שום שעיר בעל עורקי גביע ורודים, שצוין בעבר על-ידי דינסמור (Post, 1932)

אפריל - מאי

עם ההתחממות הגדולה של האביב (בתחילת אפריל) חלה צמיחה מואצת של העלווה באחו ותוך כשבועיים בלבד עולה גובה הצומח מ-30 ס"מ עד מעל ל-100 ס"מ, ומתחילה פריחת האביב הגדולה. שיאה של זו חל בסוף אפריל-תחילת מאי. כ-230 מינים של פורחים נמנו ברחבי האחו בתקופה זו, בהם רבים מיני התלתן, במיוחד תלתן הביצות. בגובה הנוף שולטים דגניים רבים כמו, שעורת הכולבוסין, שעורת התבור, חפורית הפקעים, חפורית קטנה, שיבולת שועל נפוצה ועוד. מבין המינים הרבים המצויים פה תצוין הצללית ההדרה - מין נדיר מאוד, שאותר לראשונה באזור זה על-ידי א. אהרונסון ומופיע פה הרבה, בעיקר בשולי השטחים המעובדים של מושב נוב המצויים במערב האחו. כן נפוץ פה החוחן הקרדני, המיוחד לאזור הגולן. בעונה זו משתנים תוך ימים אחדים כתמי הצבע והשליטה של המינים בשטח. נצפו תקופות שליטה של דבשה חרוצה, שעורת התבור, קחון ליוני, תלתן אלכסנדרוני ועוד. האחו הולך ומתליכש בעונה זו עקב הפסקת הגשמים, למרות שהערוצים עדיין זורמים. קרוב לערוצים נקות בחורף גומות עמוקות, שאינן מתליכשות בעונה זו של האביב. בגומות אלו גדלים עומדים של בן-אפר מצוי. בן-האפר

בן-אפר מצוי
Festuca arundinacea Schreb

יוצר כחמי שליטה בלעדית. שרידי העלים וקני הפריחה של השנים הקודמות, יוצרים כרי ריקבון חסרי צמחים בתוך גומות המים. במשטחים המוצפים מסביב פורחים **לינית בינונית** ו**כוסנית ממולענת** ומאוחר יותר **בצעוני מצוי**. מאמצע מאי חלה התייבשות מהירה של שטחי האחו, ועם מתייבשים הצמחים ההידרופיליים האופייניים. רק בבריכות, בערוצים ובגדותיהם, ממשיכה להתפתח ולפרוח צמחית מים הידרופילית אופיינית.

יוני - אוגוסט

פריחת צמחי המים מתחילה כאן מאמצע מאי ונמשכת עד סוף הקיץ, בהתאם לקצב התייבשות בתי-הגידול באחו בשנה זו. הופעתם של צמחי מים רבים במקום זה אינה סדירה. הכדורית, למשל, הופיעה שנה אחת בבריכת נוב בכמויות ענק ואחר-כך לא הופיעה כלל במשך כמה שנים. מומלץ לבקר באתרי המים הרבים באזור (ראה תרשים אתרים), שלכל אחד מאפייניו המיוחדים. באחו נוב מופיעים מינים רבים בערוצים בלבד: **אשל הירדן** - פרט אחד ליד הגשרון של הערוץ הצפוני. **שיח אברהם מצוי** ו**הרדוף הנחלים** בערוצים. **הקנה המצוי והסוף המצוי** נעדרים, אך מצויים במקבצים גדולים בעין-א-סופירה (אתר 4). בערוצים הרדודים מתפתחים כרים של **גרגיר הנחלים**, **כרפס הביצות**, **נענה משובלת** ו**נענת הכרורים**. בגדות מתפתחים צמחי מים אופייניים ללא חיגור בולט. **שנית גדולה**, **ערבובה מרובעת**, **ערבובה שעירה**, **לוטוס הביצות**, **גומא ארוך**, **גומא חום**, **סמר מחויץ**, ו**רבנה רפואית**, **פספלון דו-טורי** ו**ארכובית הכתמים**. סביב הבריכות העמוקות מתפתח רשא של **אגמון ימי** ובגדותיהן פורח **הבוציץ הסוככני** (מאי-יוני) שהוא מין נדיר, המצוי בשפע רב במקווי המים באזור. (אתרים: 2, 4, 6). במים עצמם כולטים עליהם הטבולים של **הדמסון הכוכבני** וכף **הצפרדע האזמלנית**. מינים אלו פורחים עם נסיגת מי השלולית. זמן פריחתו של הפרט נקבע בהתאם למיקומו במים. הפרטים הקרובים לגדה פורחים קודם והפרטים העמוקים אחר-כך.

באזורים סלעיים בגדות הערוצים פורח **בוציץ** (בוצינית) **שונה-עלים**. בבריכות ובעיקולי הערוצים שבהם נשארים מים עומדים עם הפסקת הזרימה מופיעים - בסוף אפריל-תחילת מאי - צמחי **עדשת המים הגבנת וכדורית המים**. בתחילת העונה קלימת שליטה מלאה של **עדשת המים** וכ-5% שליטה של הכדורית. עד סוף הקיץ מתחלפת השליטה בתי-גידול אלה (ראה לעיל). בסוף הקיץ מאריכים בפריחתן **ברוניקת המים** (מזן רחב-עלים) ו**נענה משובלת**, עד גשמי החורף הבא.

בצדי הדרכים ובמעוזות שבאזור - בית-גידול הקיים בשטח אך אינו שייך לאחו - מופיעה בעונה זו (אוגוסט) **החסה השליכנית**. חסה זו, שתוארה לאחרונה כמין חדש לארץ (כהן, 1986) מופיעה רק באזור זה של דרום הגולן. (באותם צדי דרכים מופיע בסוף אפריל הכרוב השחור, בפרטי ענק גבוהים ובפריחה זהובה-כתומה).

בית-גידול נוסף, הקיים באזור זה, הוא בית-הגידול המתייבש. חלק מהשלוליות הרדודות מתייבש בסוף האביב. בקרקעיתן של שלוליות יבשות אלו מופיעים כתמים

בשליטה מלאה של פרעושת ערבית, הפורחת בצהוב, ובשוליהם - דשא של שנית קסנת עלים. בשלוליות המתליבשות בעונה מאוחרת יותר ובקיץ עצמו - לעתים גם בבריכת נוב(2) עצמה, המתליבשת אחת לכמה שנים וכן בבריכה הגדולה שמצפון לערוץ הצפוני - מופיעים מינים נוספים של בית-הגידול המתליבש ובהם: גומא נבסי, לכיד הנחלים, ומיני עטלניות רבים: עטלנית ארוכה, עטלנית פקטורי, עטלנית דו-אבקנית ועטלנית קצרה.

עטלנית קצרה
Crypsis schoenoides (L.) Lam

עטלנית דו-אבקנית
Crypsis aculeata (L.) Ait

משך פריחת הנוף של המינים ההידרופיליים, תלוי בכמויות המים השנתיות ובתאריך הגשם האחרון. לרוב מסתיימת פריחת הקיץ עם הופעת מבשרי הסתיו, ולעתים, בשנים ברוכות מים, היא מסתיימת בחורף עצמו.

מקווי מים נוספים באזור אחו נוב

המינים ההידרופיליים המצויים במקווי המים של אחו נוב, מופיעים במקווי מים רבים באזור. מינים טבולים או צפים נוספים מופיעים, בצורה שנתית בלתי סדירה, במקווי מים אלו.

* בריכת נוב - בריכה הבנויה באפיקו של נחל נוב, מדרום לכביש הישובים, מול הכניסה למושב נוב. באתר קיימת פריחה של בוציץ סוככני ואגמון ימי. במים נמצאו: עדשת מים זעירה, נהרזנית נימית וטובענית קטועה. (מין זה של טובענית נמצא לראשונה בגולן על-ידי דודי בן-עמי ורויטל היימן).

* **בררכת צומת חיספין** - בריכה עונתית בתוך מחפורת ענקית בסלעי בזלת, כ-30 מ' מדרום למסעף חיספין. במים נמצאו: **נהרונית לופתת ונהרונית מסרקנית**. מסביב לבריכה יש חורשה גדולה של **אשל הירדן**.

* **עין-א-סופירה** - בריכת מעיין מצפון למרכז האזורי חיספין, למרגלות סכר "מאגר בני ישראל" (הגישה מתוך מרכז חיספין), בריכה זו הופרעה ונהרסה בשל עבודות עפר. עדיין מצויים בה **נורית המים** (חורף), **עושת מים** גבנת, **כדורית המים ונהרונית צפה**.

* **מחפורות אגם בני ישראל** - אזור מחפורות גדול בקרקע החרסיתית, ממערב לסכר האגם. המחפורות מתייבשות מדי שנה. במים נמצאו **עושת מים זעירה**, **נהרונית לופתת**, **נהרונית ברכטולד ונהרונית צפה**.

* **עין-בג'וריה** - נביעה ממזרח לכביש המפלים, היוצרת בריכה גדולה ממערב לכביש, במקום עצי ערבה לכנה, על פני המים צפים **כדורית המים ועושת המים הגבנת**. בשולי הבריכה **בוציץ סוככני ואגמון ימי**.

יחודו של אחו נוב - ושמירת סכע

באתר זה מצוי מגוון צמחים, הדומה מאוד לנופי הצומח של ביצות השרון ואזור הקישון, שנעלמו בעקבות הפיתוח של אזורים אלו. **אירוס הביצות וכדורית המים**, מינים המצויים פה בריכוזים גדולים נחשבים כיום כמינים שנכחדו מאזורי החוף (אגמי, דפני 1975).

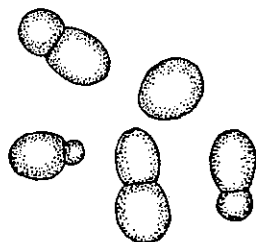
הנרקיס המצוי ובן-אפר האחו אפיינו גם הם את נופי הביצות באזורי החוף בעבר. כיום מצויים מרבית מישורי דרום הגולן תחת משטר עיבודים חקלאיים אינטנסיביים ורעה כבדה. אחו נוב עצמו מצוי תחת רעיית קיץ כבדה ביותר.

יש לשמר אזור זה מכל הפרעה, שכן זהו הכתם היחיד במינו של צומח ביצתי אופייני, ששרד עדיין בארץ.

מתי לבקר?

הפריחה באחו נוב מתפרסת כמעט על פני כל השנה, אך התאריכים המומלצים במיוחד הם:

- * סוף ינואר: פריחת מקבצי **הנרקיס המצוי**.
- * תחילת מרץ: פריחת מקבץ **אירוס הביצות**, **העיריוני הצהוב והרומליאה הסגלולית**.
- * סוף אפריל תחילת מאי: פריחת האביב הגדולה.
- * יוני-יולי: פריחת **בוציץ סוככני** וצמחי מים במקווי המים באזור.

כדורית המים
Wolffia arrhiza (L.) Horkel & Wimmer
144

רשימת ספרות

- אגמלי, מ., דפני, א., 1975. סקר הצמחים ובעלי-החיים שנכחדו והעומדים בפני הכחדה בישראל, השירות לאירוח הסביבה.
- גת, ד. פרסטר, צ. 1975. אגרו-אקלים ברמת הגולן. ניתוח טמפרטורה ולחות יחסית (דו"ח אגרומטאורולוגי 4/75). הוצאת השירות המטאורולוגי, בית-דגן.
- דן י. 1972. קרקעות הגולן, טבע וארץ טז עמ' 12-18.
- דנין א. 1968. הצומח בגולן (סקר ראשוני) טבע וארץ יג', עמ' 162-167.
- הילמן ר. 1980. הצומח של בתי-גידול לחים באגן נחל משושים (רמת הגולן) עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- כהן, ע. וליסטון, א. 1986. חידושים בצמחיית הארץ, חסה שיכנית. רתם 21, 72-78.
- מור ד. 1973. וולקניזם במרכז רמת הגולן. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- נצר מ. 1972. בזלות וקרקע במרכז הגולן ובדרומו. המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 27, בתוספת מפה.